

Avel·lí Artís-Gener, Tísner
Viure i veure / 1
Primera part. Capítols 16-18

Jo faig un!

No hi havia gaire gent al local de districte del PSUC i no hi trobava cap conegut. Durant una bona estona em vaig dedicar a tafanejar el diari mural que hi havia al rebedor o, més exactament, la sala de distribució del gran pis. Gairebé tots els textos del diari mural eren en espanyol i el fet em va contrariar, i els pocs que hi havia pretesament en català dificultaven plens d'eficàcia la identificació de l'idioma emprat. Una quartilla clavada amb xinxetes anunciava per a les nou del vespre una reunió important l'assistència a la qual era sol·licitada amb èmfasi. Com que només eren quarts de nou, em vaig posar a fer el nas d'ací d'allà. Vaig mirar durant una estona el joc de dòmino que feien uns camarades, ple de mèrit atesa la boira espessa que feien les caliquenyas. Jo aprofitava les poques clarianes que sorgien i espiava dos rengles de fitxes a la vegada i m'adonava de la tremenda prerrogativa que representa això, veure i saber les possibilitats de desenvolupament almenys del cinquanta per cent dels elements del litigi. Em vaig asseure a beure'm un cafè i, posat com era a observar i a lligar caps, vaig arribar a la conclusió que en els locals dels partits polítics populars hom beu la infusió en gots petits i camusos, com en els cafès de poble. El cambrer em va preguntar si no esperava algú concretament, la qual cosa em va satisfer car demostrava un mínim de mal confiança envers els desconeguts, indispensable en un estatge de partit polític. Li vaig dir que pertanyia a la Cèl·lula de Dibuidants del PSUC, o sigui que era de la casa, i el vaig tranquil·litzar.

A poc a poc van arribar unes quantes persones i s'asseien en cadires de ferro plegables que hi havia arrengrades al llarg d'una paret de la sala gran, presidida per un enorme retrat de Karl Marx (amb el qual ens havíem identificat tant que ja li dèiem Carles). Tots els locals de partits polítics que he conegut solen ser tristos. La transcendència dels missatges que hom vocifera des de les parets i la vehemència dels mètodes de comunicació

emprats els lleva tota expansió joiosa. La consigna essencial de les consignes és la gravetat.

Sota la venerable efígie aglutinant hi havia, naturalment, una llarga taula coberta amb un drap vermell i al bell mig, en blanc, l'emblema del partit, a cop segur no dibuixat per cap company de la Cèl·lula. Un home que hi havia darrera la taula, encara no assegut, en va cridar uns altres que conversaven al mig del passadís:

—Au, va, camarades! Comencem!

La mobilització cap a la mesa es feia molt a poc a poc. Al capdavall, el company de veu més potent va assolir silenci total i va dir que el camarada secretari d'Agitació i Propaganda ens explicaria el motiu d'aquella reunió peremptòria i feia el prec general de muts i a la gàbia. El cor em va fer un salt per culpa de trobar-me en una reunió cabdal sense saber que s'hagués d'esdevenir i que jo hi fóra. Però ja hi era i el secretari d'Agitació i Propaganda poc pas que sabia que aquell jove del tercer rengle fóra el més fervent de tots els qui escoltaven i que, ara mateix, iniciaria el pas cap endavant més transcendental de tota la seva vida.

Va relatar un panorama que jo, que venia literalment de fora, ignorava. Amb paraula crua ens va explicar com les organitzacions confederades —eufemisme per CNT-FAI, doncs— s'havien apoderat del Comitè Central de les Milícies Antifeixistes i de mica en mica, amb passos segurs, imposaven la seva hegemonia. El parlament del camarada secretari no era pas cap arenga enardidora de míting ans una exposició freda, lenta i mesurada, que més aviat semblava l'informe anual als accionistes de l'administrador d'una societat anònima. Potser el seu to no provocava calfreds en els oïdors però en canvi estremia l'hagiografia de les parets, el Museu de Figures de Paper que solen ser les seus dels partits polítics. Perquè el

camarada anava al gra i aportava unes dades sense ciclorama demagògic al fons. O, potser, amb la demagògia de l'antidemagògia.

La passivitat indiferent, de persones molt avesades al joc de les paraules, dominava la majoria dels assistents a l'acte. Les setmanes a París m'havien distanciat enormement d'allò que ara comprovava que era una realitat quotidiana. El local del partit, saturat de fum espès de caliquenyas de casino pobletà, em feia conscient de coses greus que a París hauria acabat oblidant. O hauria recordat ressentit, com aquell jove matrimoni granollerí.

Ara el company secretari parlava, amb el to de les coses massa reiterades, de la immensa voracitat dels fronts, de la incessable sol·licitud de nous lluitadors, d'homes que renunciessin a la blandícia de la reraguarda i a unes armes aquí ocioses i que allí dalt, en canvi, eren freturadíssimes. Incitava els camarades al determini. Va dir, com a cloenda del seu parlament:

—Tots vosaltres, companys, esteu farts de consignes. Cal que el nostre Partit Socialista Unificat de Catalunya surti al carrer i faci sentir la seva presència, l'existència de la part més sana del país. Estalvieu-nos, camarades, d'haver d'insistir en les consignes. Aquesta d'ara és la darrera i la més apressada de totes, la més càlida i sincera. El front us necessita! Al front cal la presència de gent formada políticament, de ciutadans que sàpiguen que allí, davant els feixistes, ens juguem la llibertat del nostre país. Faig de ressò del Comitè Central i us dic que hi ha una llista oberta i que tots els que s'hi apuntin ara, demà seran a la caserna Vorotxílov i potser demà mateix ja marxaran cap a les línies de combat.

Hi va haver una llarga pausa opressora, d'aquelles que fan el suggeriment que el cervell col·lectiu s'ha buidat com una galleda trabucada. El secretari ens mirava d'un a un amb l'ineluctable interrogatori del silenci. Em vaig escoltar jo mateix, vaig sentir,

garratibat, la meva veu que deia:

—Jo faig un!

No era, evidentment, una rauxa impremeditada: havia anat al Radi amb aquesta finalitat, per tal de materialitzar una decisió presa a París feia quatre dies. Malgrat això, ara em deixava atònit comprovar que s'hagués convertit en una realitat traduïda en un simple crit.

—Apropa't aquí, a la taula, i digues el teu nom i cognoms al camarada Barana.

(Vaig estar temptat de dir «Ja vinc a agafar-me a la barana!» però, venturosament, no ho vaig fer.)

Quan me n'hi anava vaig escoltar diverses veus de «jo també!». Un, des del fons, va cridar: «Cavall fort, aguanta't fort, ves que vinc!», i hi va haver un gran esclat de rialles. Mentre jo dictava al camarada Barana se sentien diverses adhesions. De sobte es va iniciar un imprevisible crescendo de gent que vociferava anunciant l'allistament. Ens havíem inscrit un parell de dotzenes, si fa no fa. Calia que tots plegats fóssim a la caserna Vorotxílov (i demano perdó per aquesta grafia basada purament en la fonètica i pel fet complementari que la meva màquina d'escriure no té essa amb circumflex capgirat, ela amb cua de ce trencada ni xeix amb una rodoneta al cim), al capdamunt de la Diagonal.

—Dugueu exclusivament allò que sigui indispensable. Penseu en roba d'abric perquè l'hivern ens caurà damunt demà passat. També alguna cosa impermeable, però no res més: els combatents han d'anar lleugers.

Un camarada de la mesa fins aleshores silenciós va dir:

—En la darrera expedició que va sortir del nostre Radi, va venir un noi que duia un despertador. I al front no se'n necessiten pas!

Una riallada general va subratllar aquella intervenció.

Vaig pujar pel carrer de l'Hospital cap a la Ronda, a través de la plaça del Pedró i del carrer de Sant Antoni, vaig fer una travessia amunt del carrer d'Urgell i vaig enfil·lar el de Tamarit, resseguint un angle del mercat, fantasmagòric (de nit) com una fàbrica desafectada. En tot el trajecte solament em vaig creuar amb una vintena de persones i no n'hi va haver cap que endevinés que l'endemà me n'anava cap al front. L'endemà, potser l'endemà passat, o al cap d'una estona, diguem, i ningú no se n'adonava.

El meu pare era a «La Publicitat», a la impremta del carrer de Barberà. A casa hi havia les meves germanes, la Glòria i la Rosa i, honestament, m'hauria estimat més no trobar-les-hi, puix que la forma perfecta de comiat és una noteta damunt la taula del menjador. Plenes de bona fe, les meves germanes m'havien plantat dins un forat regressiu: em tractaven com si tingués vuit o nou anys i m'acorralaven amb unes recomanacions que em dutxaven de vermell. Però havia de fer el cor fort i fingir que allò que em deien era una troballa i que jo, pel meu compte, mai no hi hauria caigut. «No oblidis de rentar-te les dents després dels àpats», «Fes-te fer bugada ben sovint i no intentis de fer-la tu, perquè ets un desastre», «No cal que agafis ni agulla ni fil: si et fas un estrip o et cau un botó, ja trobaràs un sastre o una cosidora que t'ho adobin», «No beguis aigua que no hagi estat bullida», «No arrisquis inútilment la teva vida», «Agafa el paraigua, que sempre és útil i no enfarfega massa». —Sou ben boges! quan heu vist un soldat amb paraigua!— «Bé, això del paraigua no, però les altres coses sí, eh? Sobretot!»

Les meves germanes s'havien posat volenterosament a fer-me l'equipatge i tot era descobrir fòtils que calia que m'endugués indispensablement, i que només hauria pogut transportar en un bagul. La sistemàtica renúncia les deixava esmaperdudes. Les quatre coses que de debò m'emportava cabien, ben comprimides, en la nostra vella motxilla d'excursionista, patrimoni

ocasional de tots els germans. Ja no vam dormir: jo volia sortir de casa a les cinc del matí per tal de ser a la Diagonal una hora més tard (i per estalviar-me el comiat amb el meu pare!) i, quan ho deia, ja m'adonava que era una exageració. Ni a peu no hauria trigat els seixanta minuts i pensava agafar un taxi. (El meu Adler ja no era davant de casa: havia desaparegut de seguida que jo me n'havia anat i ningú no en sabia res. Tampoc, és clar, no m'hauria presentat a la caserna amb cotxe: en tot cas l'hauria abandonat unes travessies abans.)

Però el meu pare va arribar a quarts de quatre i em va trobar escrivint-li unes ratlles d'adéu. Va fer una bona actuació, fingint una enteresa que no posseïa pas. Però entenia perfectament l'abast de la meva decisió i no la va objectar: d'altra banda, en Raimon, el meu germà petit, ja era al front. I si l'Arcadi no hagués tingut aquella caverna al pulmó, també ja hi fóra. Els vaig deixar tots plegats, el pare, la Glòria i la Rosa, amb llàgrimes als ulls. Hauria de dir «tots quatre» incloent-m'hi.

Vaig pujar a peu pel carrer d'Entença i no passava cap taxi. Prop de la Model vaig acordar que el poc tros que restava el podia fer a peu i vaig apressar el pas, amb una sola molèstia: el segament que em feien als muscles les corretges de la motxilla. Era al Vorotxílov molt abans de les sis.

(Mai més no he passat pel volts de la vella caserna del Bruc. En canvi ho he fet moltes vegades pel Casal Carles Marx. Àdhuc he hagut d'anar al banc propietari de l'edifici i inevitablement he reflexionat respecte a la diferència de circumstàncies d'aleshores quan el vaig conèixer i les d'ara.)

A la caserna no trobava ningú responsable assabentat de res i em va fer l'efecte d'acarar el desordre més ben organitzat que mai no havia vist. A quarts de set, de tots els de la reunió del carrer de Mendizábal solament n'havien arribat vuit, la tercera part dels inscrits. Era una dada estadística? Fóra aquella la

proporció? Com fos, algú coneixia les interioritats de la mecànica que regia les coses: sis més van arribar pels volts de les vuit i un parell a les nou tocases. Els deu que mancaven no van venir. Cap a les onze va arribar el camarada Barana. Va exclamar, sorprès:

—Què hi foteu, aquí? Ja us feia a Lleida!

(Primera i única pista ferma: anàvem —o passàvem— per Lleida!)

Ell va pujar a fer indagacions a dalt i «a dalt» no és cap expressió metafòrica: les oficines directives eren al pis superior. Va baixar al cap de mitja hora, curull d'informació:

—Marxareu demà, a les onze del matí. Aneu a Tardienta, a Aragó, incorporats a la Columna Carles Marx. Podeu deixar aquí els vostres embalums d'equipatge i els recollireu demà. Des d'aquí us duran en camió a l'estació del Nord. Si alguna de les coses que heu empaquetat us ha de fer falta avui o demà al matí, la podeu treure. I si us ho voleu endur tot, vosaltres mateixos. Fins a demà, doncs, i salut!

—Salut!

Vaig deixar la motxilla a un minyó que seia davant una taula i, com jo, van dipositar les seves coses alguns companys. D'altres van preferir d'endur-se'n les endergues (no ho endevinàvem, però ja havien decidit deseixir-se dels ímpetus bèl·lics). Vaig baixar per la Diagonal fins que vaig poder agafar un autobús que em deixava a la plaça de Catalunya. I vaig pujar al diari i em van ensenyar una prova de la portada del d'aquell dia (mancava tancar la darrera hora i ja tirarien) on hi havia un retrat meu a columna, foto feta a la Rambla de Girona un any endarrera, amb un títol que parlava d'un altre redactor de «La Rambla» que se n'anava al front a complir amb el seu deure de ciutadà i amb un breu text encomiàstic sota la foto.

Els vaig explicar com havia anat la reunió al Radi, la incorporació i les baixes que ja havíem sofert en la primera operació quasi militar.

No: val més que hi vagi

Fèiem una tertúlia cordial, molt divertida, i sempre m'havia produït plaer aquella bona entesa entre tots els redactors. A proposta d'en Matalonga —que, com d'habitud, estava sense ni cinc— anàvem a organitzar una pugna de trompitxol, la baldufa hexagonal dita «toma todo», sessions que solien congregar tota la redacció al voltant de la gran taula amb l'esperança del seu promotor Matalonga d'empalmar una ratxa de sort i fer els calés per al seu dinar (i amb el desig fervent de tots els participants que l'atzar li fos ben generós).

Va entrar el mosso de la redacció, en Pla, i em va dir:

—Tens visites, Tísner. Hi ha uns nois que demanen per tu.

Era sorprenent que algú pogués saber que jo, acabat d'arribar, era al diari: mitja hora abans o mitja hora més tard ja no m'hi haurien trobat.

—Qui són, Pla? —No m'ho han dit, no els conec i ni ganes. I més aviat em fan mala espina.

Eren quatre i m'esperaven al rebedor. Els vaig demanar què volien i el portaveu parlava d'una faisó que, anys a venir, sabia que se'n deia «cantinflisme».

Em va explicar amb frases evanescents que tots ells pertanyien al Sindicat de Transports de la CNT i que m'havien vingut a veure

perquè anaven darrera el rastre d'un automòbil Minerva (era una gran marca belga), propietat d'un advocat que es deia Ernest Puig i Coroleu i que, segons les fitxes del Sindicat, jo l'havia tret d'un garatge del carrer d'Enric Granados puix que l'amo me l'havia confiat per tal de donar a entendre que jo l'havia confiscat i, amb l'apropiació simulada, evitar l'autèntica. Era una guatlla integral: mai no havia sentit anomenar abans aquell advocat i el seu cotxe —em semblava recordar que, en tota la meua vida, només una vegada havia vist passar un Minerva— i vaig dir als meus visitants que deliraven, que em parlaven de coses imaginàries i que, n'estava completament segur, s'havien confós de persona.

Em van preguntar si jo no era aquell que duien apuntat en un cap de paper i me'l van ensenyar, amb el meu nom i cognoms correctament escrits. Em van dir que era tret de la fitxa del Sindicat, de la secció de Transports. El minyó portaveu va afegir que la cosa més senzilla d'aquest món era anar a l'Organització, aclarir el malentès, i que es destruiria la fitxa i ja no se'n parlaria mai més.

—Podràs demostrar que no coneixes aquest advocat?

—I tu podries provar que no coneixes el papa de Roma?

—El papa de Roma? —va preguntar amb les celles que gairebé li fugien front amunt—. Aquest mossèn Pius Onze o com es digui? D'on cony vols que el conegui?

—Molt bé, d'acord: anem al Sindicat i aclarirem això ara mateix.

—No, ara no pot ser. Els companys responsables hi seran a les quatre de la tarda.

Quan ja eren a la porta el noi que havia vingut en qualitat de dirigent es va fer un xic cap amunt la careta:

—Ja et pots pensar que si ara, quan tornàvem a la tarda, no hi fossis, ho hauríem d'interpretar com una falta de bona disposició teva. Si et negaves a col·laborar indicaria culpabilitat, no et sembla? I de res no et serviria amagar-te perquè, si ens convenia, et trobaríem on fos. Nosaltres mai no tenim pressa. Mira, ara mateix, les setmanes que feia que t'esperàvem! Apa, salut, fins d'aquí a tres quarts o una hora!

Encara passaven coses amb capacitat de commoure una redacció tan bregada com la de «La Rambla»! Hi va haver, és clar, extens conciliàbul i, com sempre, un variadíssim mosaic de parers, que oscil·laven des d'una immediata anada al local central del Partit, fins a demanar socors a la Via Laietana o a la Generalitat passant per una fugida immediata cap a París o on fos de l'estranger.

Havia de descartar els organismes oficials, puix que la meva tornada s'havia fet sense assabentar-los ni demanar-los l'opinió o, encara pitjor, desobeint les instruccions i refusant la seguretat que m'atorgaven a París. El gest de tornar amb l'incentiu d'aquella nota llegida a «Le Matin» feia que m'ho jugués tot en un sol llançament dels daus; si havia perdut, ara ja no era hora de plans ni penediments.

—Què faràs, doncs?

—Anar al Sindicat amb aquesta trepa. Mirar què és aquesta conya del Minerva fantasma de l'advocat espectral i desfer l'embolic si de debò hi és. I demanar-los que ja no m'emprenyin més.

—Però tu mateix dius que això, d'aquest Puig i Coroleu i el seu cotxe són guatlles. Cal pensar en una cosa raonable, l'única: que és un parany.

—En té tot l'aspecte.

—És el gran argument per no anar-hi!

—I què faig? Fujo pel terrat? Per a mi és essencial alliberar-me d'aquesta merda. No podré fer res fins que no m'hagin deixat en pau.

—Com hi van deixar a en Planes, diguem? —va preguntar cruament en Guasp. Va proferir una interjecció molt estrepitosa, clara revelació que no havia renunciat al seu origen valencià, i va afegir—: Perdem un temps preciós en conya cagada! Hem d'actuar immediatament. Proposo que ara mateix dos o tres fotem el camp cap al Casal Carles Marx, expliquem si pot ser al Comorera mateix què passa, i els exigim que resolguin el problema instantàniament.

Se n'hi van anar l'Ernest Guasp i en Màrius Vives. Però ja s'havia fet molt tard i aquells minyons no trigarien gaire. En Pla, el mosso, em va donar una pistola del 6,35, una mena de joguina. Em va dir:

—Té, agafa això. Mai no se sap què pot passar. Hi ha bala a la recambra.

Era molt millor, evidentment, la que m'havia donat en Joan Francesc Vidal-Jové, però qui sap on parava, en algun racó de casa, probablement, en algun calaix de la meva taula, entre eines de dibuix. Però aquella coseta feia de més bon amagar i me la vaig posar damunt el ventre, a la cintura entre la camisa i els pantalons, quan ja li havia tret el fiador. Amb l'americana cordada gairebé no es notava i, en tot cas, el fet delator era dur americana... i cordada! Al cap de deu minuts ja eren allí, quan possiblement en Vives i en Guasp encara no havien arribat al Passeig de Gràcia. Davant la porta del diari ens esperava un Citroën de color negre, em va semblar que del 1934. Em van fer passar al seient del darrera, entre dos dels nois. El que tenia assegut a la dreta era el que havia fet de portaveu i l'altre parell

seia al davant, al costat del conductor.

Vaig clavar una ullada pel vidre posterior i vaig veure en Batet, l'amic cambrer del Núria, que dret a la vorera apuntava alguna cosa en el seu bloc de comandes. Vam arrencar Rambla avall i allí mateix, al carrer de Tallers, vam travessar el passeig i vam quedar de cara la Plaça de Catalunya. De moment, ja no anàvem al Sindicat de Transports! No vaig dir res, com tampoc no ho van fer els meus acompanyants. Vaig contraure lleument els músculs de la cintura, solament per tal de sentir la presència de la pistola. Vam anar Gran Via enllà i a la plaça d'Espanya, davant la plaça de toros, vam canviar de cotxe; allí ens esperava un Ford 1936, el darrer model que havíem vist a Catalunya. De res no serviria si en Batet —tal com jo imaginava— havia anotat les plaques del Citroën.

El Prat de Llobregat, Gavà, Castelldefels, tot en silenci. La xerrameca —incontenible, diarreica i humorística— els va eixir quan ja fèiem els primers revolts del massís de Garraf. I quins tips més tètrics de rallar! Havien iniciat un joc sinistre, una competència de sordidesa, com si volguessin veure qui d'entre tots ells era capaç de dir la cosa més terrorífica, la broma més macabra. Era evident que em duien a matar i, en comptes d'estamordir-me —hi tenia tot el dret d'aquest món!— intentava elaborar una anàlisi d'aquella inhumana actitud i em perdia en el laberint dels meus pensaments perquè la idea de la mort era present però me'n distreia —o hi confluïa— recordant les paraules, dites també dins un cotxe en marxa cap a l'inconegut, del senyor Josep Roca, el meu mestre. ¿Com era possible que en aquella mena de circumstàncies la compulsió més rudimentària fes aparició amb entrada de cavall sicilià? ¿Pertanyíem honestament al gènere humà els sis ocupants d'aquell Ford que agafava barroerament els revolts de la carretera de Garraf? No cometré la insensatesa de descomptar-me dels sis: ja he dit que sentia la presència, damunt el meu ventre, de la pistola d'en Pla, de la qual pensava servir-me quan

arribés la veritable darrera hora. Em matarien, és clar, perquè d'una arma de sis petits trets no podia pretendre que n'eixissin cinc de mortals ben repartits. També a mi em guiava la compulsió! Còmica, farcida d'aventures i de cinema, tenyida d'Alexandre Dumas fill, de morir matant. Ho veia molt clar, amanyagava la idea i m'empassava com un sabre de circ el somriure: quan ens deturéssim actuaria sense pressa, em farien caminar uns passos (deien que era la tècnica habitual) i em giraria sobtadament obrint foc. Però aquell somriure nonat era produït pel pensament d'endur-me'n alguns dels cinc garneus com a companys del viatge final.

Deturaven el Ford de tant en tant, en algun revolt. Ja era l'hora blava i havien encès els fars del cotxe. ¿L'hora blava de l'exterior fóra la meva hora morada? Deien:

—Mira! Aquesta és la sang d'un «paio» que vam picar abans d'ahir. Te'n recordes, Manolo?

—I tant! Amb aquella cara que fotia! Mai no havia vist un «fulano» tan acollonit.

—Jo, sí: aquell que vam pelar al Forat del Vent tremolava, plorava, deia que ell era d'esquerres, que el simpatitzant amb els feixistes era son pare i si el deixàvem anar ens diria on el podíem trobar.

—N'hi ha que davant la mort encara es tornen més fills de puta, oi?

—Te'n recordes, d'aquell de la fàbrica de frontisses? Hòstia, si es va cagar! Però, de debò: anava ple de merda!

Alguna vegada variaven la cançó i jo havia d'afuar els sentits a fi i efecte de no caure en l'error de la precipitació ensenyant-los que duia una arma. Arrambaven el cotxe a la cuneta i em preguntaven:

—T'agradaria morir aquí?

(Vaig explicar més tard aquesta situació a en Pere Calders i la va fer servir en el seu «Gaeli i l'home-déu».)

—No tinc cap preferència, en aquest sentit.

—Però potser t'agradaria més de cara al mar.

—No, no: paraula que tant se me'n dóna un lloc com un altre.

—Ho dèiem perquè estiguessis content.

—Home, moltes gràcies!

Era, realment, una commovedora arrencada de tendresa. I pensava: «Ai, grandíssims fills de puta! No parlareu de mi com d'aquell senyor de la fàbrica de frontisses!». Mirava d'analitzar si allò que sentia era por i arribava a la conclusió que es tractava d'una altra cosa. No advertia que cap glàndula em traís; estava segur que no segregava ni una mil·lèsima de mil·límetre cúbic d'adrenalina. Se m'havia desvetllat una curiositat enorme i espiava aquells nois, els seus gestos, les seves paraules, el pintoresc llenguatge, el reiterat fingiment que allò era per a ells la cosa més consuetudinària d'aquest món; era subjugador endinsar-se en aquell singular aspecte de proïsme, en l'actitud d'aquells desconeguts que potser d'aquí a una estona, o ara mateix, foren els meus botxins.

Jo, que m'havia trobat malament un dia que al Vendrell havia assistit a la matança del porc, que sentia tremolor de cames quan veia atropellar un gos, ara era ple d'afanys homicides! Havia estat, efectivament, un tirador de primera quan feia el servei militar. Sí, tenia una punteria excel·lent i disparava de pressa, fos amb arma llarga o curta. Però fent foc contra les dianes de la galeria de tir del Castell de Montjuïc o bé, durant les tres setmanes que havíem fet campament a la Creu Alta, a

Sabadell, tirant amb pistola contra pots de llauna o ampolles de cervesa. Rebutjava una pregunta que s'insinuava amb porfídia, tornava i retornava intranquil·la com mal orientada l'agulla d'imant: ¿fóra igual esmicolar una ampolla, amb tot de vidres que saltaven simultàniament amb l'estrèpit de l'impacte, que tirar contra un ésser humà, mal que fos un pobre diable del Sindicat de Transports? Em duia la idea el cavall negre del subconscient i maldava per cavalcar el cavall blanc.

Vam passar Garraf, el poble dels meus estius infantils, Vallcarca —també aleshores dintre la seva bola de pólvores de ciment flotant— i Sitges. De Sitges enllà era com una treva, obria la vaga esperança que potser sí, que demà aniria al front! El trencall de Sant Pere de Ribes (com se'n devia dir, ara?), Vilanoveta i Vilanova. Ens vam deturar a la plaça de la Vila, a Vilanova, doncs. Els meus acompanyants van baixar al local del Comitè integrat per totes les organitzacions d'esquerra, i em van deixar tot sol al cotxe, amb les claus posades al contacte.

—No et moguis. Espera't una mica —em van ordenar.

Les claus posades! Me'n vaig adonar de seguida que havia començat a respirar a fons. El primer impuls va ser de saltar al seient del davant, engegar el Ford i fugir; era un model d'aquell mateix any, ja ho he dit, i tenia fama de bon corredor. Però aviat em vaig adonar que allò no era cap fet casual, ans deliberat: un parany, simplement: tan bon punt engegués el motor em cosirien a trets des del balcó del Comitè Local («consideraríem com una manca teva de desig de col·laborar!»).

Aleshores van baixar: ells cinc i tres individus més. Van passar a frec del cotxe sense gairebé ni mirar-lo. Van tirar pel carrer de Francesc Macià i els vaig perdre de vista. (Després vaig saber que havien travessat la Rambla al seu capdamunt i que havien pujat a la Federació Local.) Ja feia molta estona que romania tot sol dintre el cotxe. No duia rellotge i el de l'Ajuntament era parat a

les cinc i deu. Calculava que almenys feia dues hores que érem a Vilanova. Tenia unes terrorífiques ganes d'orinar i vaig obrir la porta del meu costat, parsimoniosament, però sense atenuar ni dissimular cap dels petits sorolls; ben al contrari: volia que s'adonessin dels meus moviments. Vaig baixar i vaig orinar amb la portella com a paravent —vaig somriure pensant «ja no m'enxamparan amb els pixats al ventre!»— i no va passar res ni es va obrir cap balcó. Aleshores vaig arribar a una conclusió aterridora: tot ho subordinava als meus segrestadors, jo no era jo, depenia íntegrament d'ells! Ignorava si des del Comitè em podien vigilar i vaig arribar a la conclusió que sí; altrament, era inconcebible que em deixessin tanta estona sense controlar. Perquè hauria estat si fa no fa senzill d'arrencar a córrer sota els porxos i perdre'm pels carrers de la Mercè, dels Caputxins o de Sant Pau (a tots els havien canviat els noms!) i fer via cap a mar. En la meva infància havíem passat tres o quatre estius a Vilanova i hi teníem amics, sobretot els Ventosa i els Figuerola. Vivíem a cal mariner Francesc Figuerola, dit el «Manocus», motiu familiar la significança del qual tothom desconeixia però que ja venia de dues o tres generacions (semblava lògic que algun avantpassat hagués explicat quelcom servintse del mot manojos pronunciat al seu aire) i al nostre hoste li deien el «Xarrusco», nom també de misteriós origen. En cas que aconseguís de baixar corrents tota la Rambla, potser trobaria refugi a cals Ventosa. Estava segur que la Pepita Pinilla, la muller del Conseller Joan Ventosa i Roig, no me'l negaria pas. O potser el Xarrusco o el seu fill Salvador m'embarcarien de matinada i ens faríem mar endins i, amb el pretext de pescar al bou, em podrien deixar fins qui sap on.

Els instants crítics aguditzen la lucidesa. En la més reeixida de les possibilitats, «ells» em trobarien immediatament. Era ben fàcil d'heure la relació dels meus vells lligams amb Vilanova, tanmateix curta: el Mas Cabanyes a la Geltrú (m'honora haver estat amic del pintor Alexandre de Cabanyes) i a mar a can Joaquim Mir (un altre orgull retrospectiu) o a cals esmentats Ventosa i Figuerola.

M'hi trobarien de seguida! Vaig emprendre un seguit d'anades i vingudes pel mig de la plaça, de cap manera per sota els arcs, que no pogués semblar que m'amagava o intentava escapolir-me. La companyia telefònica tenia una botiga allí mateix, a la cantonada dels carrers de Sant Gervasi i Cervantes i sense entrar-hi, de fora estant, vaig demanar a la telefonista que truqués al diari «La Rambla» i els preguntés si acceptaven el pagament d'una conferència amb Vilanova. Si accedien, els havia de dir que el Tísner els telefonava des d'allí i els deia que anotessin el número de placa B-23 874 i res més tret que era aquella la matrícula del seu cotxe. Em va costar molt de fer el críptic missatge, murmurejat des de la vorera i a batzegades a una estupefacta telefonista que no veia gens clara la insòlita situació. Però ho va fer bé i si no va servir per a res no va ser pas culpa seva.

A les dotze tocases (vaig demanar l'hora a un d'ells) van tornar els meus cinc segrestadors. Cadascun va ocupar el seu lloc anterior i vam deixar la capital del Garraf camí cap a Barcelona, aleshores en un silenci que era més colpidor que la claca d'abans. Era inevitable que ho pensés: ara, de nit, farien allò que no havien volgut efectuar quan queia la tarda. L'emudiment actual, l'absència de la necrofilia precedent, em feia suposar que, ara sí, marxàvem de cara al meu final. L'anada a Vilanova devia pertànyer a alguna cosa de l'Organització i potser els meus raptors havien fet de missatgers i aprofitarien el viatge. Havíem arribat a un moment que ja no creia en l'eficàcia de la pistoleta el contacte de la qual encara sentia damunt el meu ventre. I aleshores qüestionava si, en efecte, algun cop hi havia cregut.

Ni una sola parada, cap mena de comentari en tot el camí. Quan ja havíem travessat Castelldefels vaig tenir la impressió, per primer cop, que ja no em passaria res. Era incapaç de fer una anàlisi raonada del fet i mirar de treure'n conclusions perquè em mancaven una pila de peces del trencaclosques.

Em van fer baixar als afores d'Esplugues de Llobregat. Encara — breu com un parpelleig— vaig arribar a sospitar si no farien ara, quan saltés, allò que segons que pensava teníem pendent. Vaig titubejar un instant i l'home que sempre havia estat assegut a la meva dreta em va apressar:

—Au, guilla! Què esperes?

—No disparareu ara, oi?

—Au, animal, baixa! T'has acollonit, xava! Mira de fotre't una galleda de conyac i vejam si ressuscites!

—Em convé!

Vaig baixar del Ford amb la mà dreta damunt el melic, per dessota del cinturó, amb l'índex dins el guardamà, a un parell de mil·límetres del gallet. Vaig començar a caminar cap a Barcelona, dedicat a la inútil recerca d'un taxi o un autobús. Finalment en vaig trobar un de dos pisos, darrera el palau de Pedralbes, que anava a fer el seu darrer recorregut del dia. Com jo.

El diari era tancat i barrat. Vaig entrar al Núria i em van dir que en Batet havia plegat, com sempre, a les set de la tarda. Vaig treure de la màquina automàtica, aquella en què els productes pujaven en ascensor, un parell de sandvitxos de panet de Viena, pernil cru i formatge d'Holanda —una fórmula succulenta apresada d'en Josep Maria Planes— i me'ls vaig cruspir assegut en una taula de l'establiment gairebé solitari, amb l'excel·lent companyia d'un boc de cervesa freda. Potser no era sinó un afany de col·leccionista d'insignificances, però em va semblar un formidable senyal que tingués tanta gana. El Núria era obert les vint-i-quatre hores del dia i vaig menjar i beure lentament, amb un índex de brindis no formulat a la meua salut. Vaig demanar un cafè que passava com a exprés i un altre al cap de poca estona. Vaig baixar per la Rambla, vaig fer el tomb a la Porta de la Pau i vaig enfilem el Paral·lel. A l'altura de casa meua, al carrer de

Rocafort, vaig sentir una lleu punxadeta com si fos unà invitació a pujar a acomiadar-me altra vegada de la meva gent. Però per fortuna no ho vaig fer; és lleig de reincidir! Xano-xano vaig sortir a la plaça d'Espanya, vaig agafar el carrer de Tarragona, vaig travessar les Corts i la Diagonal i vaig anar a parar a la caserna Vorotxílov. A fer temps! Hi havia un racó-cantina. Uns milicians hi jugaven el tuti subhastat. Vaig dormir damunt el coixí dels meus avantbraços, en una taula, i em vaig despertar a quarts de deu. Vaig trobar els catorze voluntaris del meu Radi, que ja s'havien aplegat amb uns altres quinze o setze d'altres demarcacions de la ciutat.

Coincidíem en el fet d'haver-nos allistat en qualitat de voluntaris, en el de pertànyer a la mateixa organització política i en la fantasia que ens havia guiats a l'hora d'escollir la nostra indumentària. Em penso que jo era l'única persona que duia americana: la majoria s'havia decantat per la roba del servei militar —recent en tots nosaltres— i, si no, per la granota. Això no obstant, tots ens havíem escunçat en una peça d'indumentària: el tabard. (El meu ja era al Vorotxílov des del dia abans.) La feixuga manta tenia la predilecció de tots nosaltres a despit del seu greu forat al mig enormement cruel quan havia de fer de flassada.

L'arribada del vehicle anunciat va ser l'única cosa puntual de tota la jornada. Era un camió de caixa, obert, i hi vam pujar una trentena de comprimits voluntaris, carregats com bastaixos. Diagonal avall, Passeig de Sant Joan, Arc de Triomf i estació del Nord.

Ens van fer formar al vestíbul i ens van donar un fusell a cadascú, un ample cinturó de cuir amb bosses cartutxeres (buides) i una paperina d'estrassa amb alguna cosa a dintre que tant podia ser l'esmorzar com el dinar, i un gros pa de munició. El contingut de la paperina aviat era vist: un ou dur, un tros de llonganissa i una taronja. Jo era, de tota la trepa formada a

l'estació del Nord, el més ben armat: duia una pistola del calibre 6,35 damunt el ventre.

Ens ho vam anar a menjar a la cantina de l'estació, on despatxaven cervesa i cafè (o un beuratge que el recordava vagament). El fet de menjar en una cantina ferroviària em va fer pensar en un diumenge de cinc o sis anys enrere. Era a la de França i menjava un sandvitx mentre feia temps per agafar el tren que m'havia de dur a Girona, per una qüestió del diari «L'Opinió», si la memòria no em traeix. Se'm va apropar un xicot de la meua edat i em va demanar:

—Ets l'Artís, oi? No em recordes? Sóc en Vilasis.

—Òstima, en Vilasis!

Era un company meu, un condeixeble de Mossèn Cinto i devia fer cinc o sis anys que no ens vèiem. Ens vam clavar una estreta abraçada i em va dir:

—Allí som mitja dotzena d'ex-alumnes. Ens veiem molt sovint. Ara anem a nedar a Montgat. T'hem reconegut i m'he ofert a venir a preguntar-te si tanmateix eres tu. Vine amb nosaltres!

—No puc. He d'anar a Girona, a fer una entrevista pel diari. Però t'acompanyo fins allí: m'agradarà reveure l'ardat!

Ja havia començat a caminar al costat d'en Vilasis i vaig advertir que entre el grup de companys hi havia en Joan Bartrés i Jarque i em vaig deturar en sec. En Vilasis em va dir:

—Què et passa?

—Veig que en Bartrés és amb vosaltres. No vinc: estem renyits.

—D'on surts, amb això? Quina bestiesa més grossa! És inconcebible que ara, als divuit anys, surtis amb el ciri trencat

d'una criaturada! Ja no recordes per què us vau barallar?

—Vagament. Però vam acordar que era per a tota la vida.

En Vilasis va esclafir una riallada. Mentrestant, s'havien apropat els ex-companys. En Bartrés primer que no cap altre va obrir els braços i em va estrènyer vivament. Em va dir:

—Quina alegria de retrobar-te! Et segueixo pas rere pas, et llegeixo, veig els teus acudits i no et pots imaginar fins a quin punt desitjava l'oportunitat de refer la vella amistat! Erem els amics més amics de tota l'escola, tu i jo!

—Però havíem renyit per a tota la vida, Joan!

—Per a tota la vida de criatures, evidentment! Recordes per què va ser?

—No del tot. Sé que ens vam barallar a cops de puny, guitzes i esgarrapades al Passeig de Sant Joan, davant de l'escola.

—Sí. Jugàvem a clavar el trempaplomes a la soca d'un plàtan, llançant-lo des d'una ratlla convinguda. Quan el clavaves tenies dret a fer més endarrera la marca de llançament. Tu i jo ens havíem emmerdat en un duel ferotge, perquè teníem testimonis.

—La Maria i la Pita! —vaig fer.

—En efecte: les nostres enamorades. Ja des de feia molta estona tenies bona ratxa. Jo m'havia posat molt nerviós i, és clar, només guanyaves tu. Jo quedava com un porc davant la Maria i tu, en canvi com un príncep als ulls de la Pita! I la darrera vegada que et vas ajupir a collir el trempaplomes, et vaig clavar una puntada de peu al cul. Et vas aixecar empipadíssim i vam anar a cops de puny. Allò va desfer l'amistat més sòlida del món! I les cosines, la Maria i la Pita, no sabien què fer, ni com descompartir-nos.

—Sé que vam jurar que quedàvem renyits per quedar, per a tota la vida.

Ja anava a sortir el tren que els duia a Montgat i ens vam separar, amb la promesa en ferm que el diumenge següent m'afegiria a la colla.

Però aquell diumenge mateix en Bartrés es va ofegar a Montgat! I va ser amb aquest trist relat que vaig humitejar els meravellosos ulls de la Pita, quan romaníem a Colera, esperant aquell tren que m'havia de dur a França.

El tren militar

Ja he dit que la velocitat dels rellotges és fluctuant i que té una relació directa amb el tarannà de cadascú i la situació. L'hora d'un home impacient o angoixat no s'assembla gens ni gota als seixanta minuts mesurats per un ciutadà calmos; un partit de futbol no dura un nombre idèntic de minuts per a l'equip guanyador que per al que perd, de la mateixa manera que és diferent la llargada d'un tauló si ha de servir per fer un bressol o un taüt. Quan els desassossegats de natural ja hem pres un determini, tots els instants que transcorren fins que no ha estat realitzat sembla que s'estenguin cap a l'infinit. Parlo, evidentment, de sensacions meves. I quan, fem-nos l'efecte, per les raons que sigui he decidit de marxar al front i fer de combatent, tot el temps que tal cosa trigarà a esdevenir una realitat, en el seu rellotge interior serà temps immemorial. I si, a més a més, hi ha unes esperes absurdes i inexplicables, col·lapses reals cronomètrics que arriben i ningú no t'explica per què, i no pots fer sinó viure'ls amb els braços caiguts, la subsegüent pertorbació colpeix implacable.

¿Quantes hores vam romandre a l'estació del Nord esperant un tren que potser encara no s'havia format o no havia sortit d'enlloc? No les vaig comptar i dedueixo que devien ser moltíssimes. Un minyó va dir que aprofitaria aquella estona (parlava, és clar, de la que ja havia transcorregut i que per consegüent era inaprofitable) i que s'arribaria fins al Poblenou, al carrer de l'Amistat, i que s'acomiadaria de la seva dona, que encara no sabia que se n'anava cap al front. Li vam dir que potser el tren arribaria de seguida i la seva rèplica, totalment il·lògica, semblava inqüestionable: si ja feia tant que trigava, per què no hauria de tardar una altra mitja hora? És clar: o tres, o sis hores més, o potser deu, fins i tot. Com fos, el xicot del Poblenou ja no va anar al front, almenys en la nostra expedició. I devia passar una estona més divertida amb la seva dona que no pas la nostra allí, a l'andana, on ja havíem esgotat totes les coses que hom podia fer-hi raonablement. Ja tots érem d'allò més amics i havíem assajat quelcom que no sabíem pas que al front tindria plena vigència: repartir-nos-ho tot d'acord amb les preferències particulars. Altra vegada ens havien distribuït paperines, ara més grosses, i havíem fet arranjaments col·lectius, doblant la ració de figues seques d'aquell que detestava les sardines de llauna o fent barata de llonganissa per ous durs o mig panet per un parell de taronges. Curiosament, en una situació anòmala com és ara la guerra, l'home tornava als mètodes més primitius d'intercanvi: en les pauses del rudimentari llenguatge de l'escomesa a cops sorgia la incipiència comercial de la barata: el cinturó per uns calçotets, l'estilogràfica pel garrot d'avet i mig anyell, l'absurditat del parell de boles de billar —pispades vés a saber on!— per la llanterna elèctrica sense piles, ambdues ofertes agermanades per la inutilitat i la nosa que feien.

El tren va arribar de nit, entre les deu i les onze, fet que van trobar perfectament lògic alguns —llàstima que no ho haguessin dit fins aleshores— car estalviaven els atacs aeris. O sigui que va anar d'un pèl que no regraciàvem el nostre partit pel fet d'haver-nos deixat passar a l'andana de l'estació del Nord una liberal i

protectora treva de deu o dotze hores.

Perquè una cosa era arribar a l'estació i emprendre el viatge i tota una altra circular en un tren militar. El qual no podia anar buit o mig buit en temps de guerra. Algú, tanmateix, es devia encarregar de la coordinació, puix que calia descartar que aquelles coses arribessin per casualitat o per generació espontània. Va venir més gent, d'altres partits i sindicats, i a tots ens van permetre que pugéssim i ens asseguéssim. Però quan ja semblava que marxàvem, tot just era el començament d'una llarga i imprevisible maniobra, consistent a enganxar als nostres cotxes de passatgers un rastellera que ens esperava en una altra via de vagon curulls de mercaderia. No tenia gaire mèrit deduir que els fronts no solament freturaven gent. Quan ja caminàvem de debò em vaig abocar a una plataforma —«avisat per endavant: fill de puta qui m'agafi el lloc!»— i a la tímida claror de les quatre bombetes macilentes dels primers trams de via de l'estació enfora, vaig comptar que el nostre comboi era integrat per vint-i-tres vagon, entre els de passatgers i els de mercaderia.

El tren que m'havia dut de Llançà fins a la frontera francesa era un exprés comparat amb aquell d'ara. Vull creure que els vells cotxes de fusta pintats de color marró per la banda de fora i esmaltats per dintre amb imitació de fusta avui deuen ser en algun museu; fóra llàstima que allò tan emocionant s'hagués perdut. Hi ha homes que s'adormen amb una facilitat gairebé irracional; s'enrosquen com un gos i al cap d'un parell de minuts ja ronquen bonancencament. La qual cosa a mi em produeix admiració i enveja puix que fins i tot en aquells casos que teòricament hauria de caure retut (perquè estic molt esgotat, perquè fa tres nits que no dormo, etcètera) no em ve la son si no és amb comprimits de soporífer. I sé que sóc víctima d'una autoestafa, de la qual no em puc evadir i asseguraria, mil cops si calgués, que si hom —sense advertir-me, és clar— em preparava pastilles innòcues, de midó o de qualsevol altra cosa

amb finalitat purament òptica, fossin guix o farinetes sòlides, me les empassaria amb un got d'aigua i dormiria com un teixó. Potser en el fons d'aquesta veritat rau la meva admiració per aqueixa gent que és capaç de clapar dempeus, eixida d'un home que fa llargues excursions pel jaç fins que no troba la posició favorable.

Aviat la majoria dels passatgers ja jeien damunt els seients o el sòl i gairebé tots dormien. Els insomnes fèiem un grup molt reduït, vinculat ara per la nova fraternitat. Sèiem a terra de les plataformes, fumàvem un cigarret rere l'altre i conversàvem, si hom té dret a qualificar de conversa el papalloneig intranscendent, frívol per definició, d'un tema a un altre. El tren feia unes parades incomprendiblement llargues que mai no obeïen a separació de vagons o afegiment d'altres i que gairebé mai no s'esdevenien en estacions sinó en despoblat. Ningú no endevinava quina estranya mecànica senyorejaven les pauses: no vèiem ni escoltàvem senyals de bombardeig aeri: es parava, i prou, i romania immòbil durant estones interminables. No podíem ajustar el nostre ritme al del tren: baixaves per anar de ventre i arrencava!

Algunes de les parades mostraven una certa justificació, com per exemple la de Manresa, on van entrar el nostre comboi a una llarga via morta i hi van fer un inacabable seguit de maniobres, desprenent uns cotxes i substituint-los per uns altres. Se'ns va fer de dia en una llarga parada entre Manresa i Calaf, quan acabàvem de sortir del túnel de Sant Pere de Sallavinera, que vés a saber com devia haver batejat l'hagiofòbia que aleshores s'estilava i potser se'n deia, poèticament, Aromes de la Molsosa. Un altre llarg alto va ser entre Cervera i Tàrraga, ja al Pla d'Urgell, i aquesta vegada van pujar al tren unes noies disfressades de milicianes amb cara de cartell d'aquells que fèiem a la Cèl·lula de Dibuijants, acompanyades d'alguns homes als quals els sobreeixia l'autoritat, i duien cistelles plenes de paperines d'estrassa, amb un àpat tardà i excessiu com a

esmorzar i matiner i lleuger en qualitat de dinar o de sopar. Hauria baratat de tot cor la paperina per una tassetta de cafè exprés.

També hi va haver enganxada i desenganxada de vagons a Mollerussa. A Lleida va recórrer el tren d'un cap a l'altre un minyó que s'autopresentava com el comissari Jaumandreu i ens va advertir que la parada a la capital del Segrià duraria quatre o cinc hores, però aconsellava que ningú no abandonés l'estació puix que si un tren que venia de Binèfar arribava abans que no esperaven, marxaríem de seguida. «Sí, però no, no sé si m'enteneu», va dir crípticament.

—On anem, Jaumandreu? —va preguntar un dels nostres, amb la familiaritat que la guerra duu de bracet, malgrat que no el coneixia gens ni mica.

—Molt més amunt.

—Sí, és clar, però, on?

—De debò, no ho sé. Jo estic destinat aquí, a Lleida, i només m'ocupo dels trens que van i vénen. Em sembla que a vosaltres us duen més enllà de Monsó, potser a Sarinyena. És una suposició; la veritat no la puc saber de cap manera.

—Sarinyena és el més lluny que arriben els trens?

—Tampoc no ho sé. Alguns havien anat fins a Tardienta, que és molt més Aragó endins, segons que tinc entès (mai no hi he estat). Però, si us plau, ja no em demaneu més coses que no sé, que no puc contestar per ignorància. Uns nois d'un altre vagó m'han preguntat si sabia on era el front. ¿Com cony volien que jo, de Lleida estant, sabés on és el front? Ho sabré la setmana que ve, que me n'hi vaig a combatre! Bé, vull dir que almenys m'hauré assabentat d'on és el meu front. O potser ni això!

Em vaig fer bastant amic d'un parell de minyons insomnes i companys de plataforma: insomni i companyonia eren motius poderosos, en aquella època, de cara a trenar una bona amistat. Un es deia Enric Solà, tenia vint-i-sis anys i era mestre d'escola. Em va explicar que havia fet el magisteri sense cap vocació — detestava les criatures, em va assegurar— i havia cursat la carrera únicament per tal de fer contents els seus pares. Havia exercit en diversos pobles al voltant de Barcelona, mai no havia assolit de trobar la jeia enlloc, fins que havia decidit engegar-ho tot a la bassa i anar-se'n al front. Era militant del PSUC, com jo mateix, i pertanyia a un robust Radi de Gràcia. Quan em va preguntar quin era el meu ofici i li vaig respondre que periodista i ninotaire, va resultar que havia llegit articles meus a «La Rambla» i «La Publicitat» i se sabia de memòria una pila d'acudits que jo havia publicat a «El be negre» i a «L'Esquella de la Torratxa», la qual cosa em va afalagar extraordinàriament i va ser una bona punxada d'agulla sarriera a la meva vanitat. Ja mai no em va dir Artís, Avel·lí o Artís-Gener, sinó «Tísner». En Solà era un xicot bastant alt, de cabells molt rossos, i duia unes ulleres de vidre gruixut atapeïdes de diòptries. S'havia agençat una indumentària com la majoria de tots nosaltres, mig civil, mig militar (restes del servei tan pròxim) més el toc de fantasia, un inevitable distintiu d'identitat, legítim afany de personalització entre una gent que odiava el rigor dels uniformes, i que unes vegades era una bufanda virolada, o una absurda i extemporània barretina de pagès de la Garrotxa —o de dansaire d'esbart—, o uns monumentals prismàtics; en ell el signe peculiar era un vell casquet militar al qual s'havia fet brodar un escut de Catalunya ovalat, que recordava prou el segell de la Generalitat, i al bell mig del qual hi havia una grossa estrella roja de cinc puntes ribetejada de color blau cel, elements gràfics que, segons que em va dir, resumien perfectament les seves conviccions polítiques. Ni ell ni jo no podíem sospitar, en aquell llarg viatge en tren, ni en el breu transcurs d'uns dies en terres i pobles aragonesos, que ambdós hauríem de pertànyer a la quarta Companyia del tercer Batalló del Regiment d'Aragó número 2. I que el primer dia de front,

acabats d'arribar-hi, els moros li clavarien exactament entre els ulls una bala i cauria fulminat al meu costat dret, fregant en el desplom el seu cos contra el meu en una fricció que encara avui, al cap de tant de temps, m'esborrona.

L'altre amic era un home molt més madur que no pas nosaltres —ja havia fet els trenta-nou anys, la qual cosa justificava que el motegéssim de «iaio»— i es deia Julián Alvargonzález. Era asturià, nascut a Avilés, però ja en feia deu que vivia a Barcelona i parlava el català com nosaltres mateixos. S'havia allistat com a voluntari separant-se de les seves adorades Caterina i Caterineta. La muller, la Caterina, tenia trenta-tres anys i la nena quatre. Duia la fotografia d'ambdues, una instantània de terrat i la contemplava, jo trobava que massa sovint. També el vaig veure morir i vaig conèixer les Caterines quan els vaig dur la cartera i les coses d'en Julián. Era un home corpulent i feia de comptable d'una indústria tèxtil que tenia les fàbriques a Terrassa i unes oficines al carrer de Casp, a Barcelona. Les dues Caterines eren incomparablement més boniques de debò que no pas en la instantània de fortuna i la mare, ultra la bellesa, era extraordinàriament simpàtica i parlava amb gran vivacitat i agudeses malgrat el feixuc fre dels horripilants temes que li havia dut, i vaig endevinar que era una astuta columna de fum que estenia per tal de dissimular davant meu i la nena la intensitat del seu dolor. I ella s'havia adonat de seguida que jo me n'havia adonat i ambdós vam jugar a un joc acabat d'inventar de cara a fer relació humana. Però em precipito i explico coses abans d'hora o enceto uns temes que hauré de reprendre més endavant, quan ja farà moltes setmanes que hauré baixat d'un tren militar.

Fidel a la coherència, cal que acabi d'explicar el llarg viatge de Barcelona a Sarinyena, amb una etapa contra rellotge —al peu de la lletra— a Lleida. També a la ciutat del Segrià el nostre grup va tenir algunes baixes per abandonament. Quatre o cinc van desobeir l'ordre de no sortir de l'estació i se'n van anar perquè un

d'ells coneixia un restaurant que qualificava de modestet, allí a prop, on feien uns cargols sensacionals que ningú, honestament, no es podia perdre. Es van enfadar molt amb els que vam refusar la invitació i ens van qualificar de gallines com si a les gallines no els agradessin els cargols. Vam suposar que no es devien perdre els susdits cargols, però ja no van agafar el tren.

Em sembla que de Lleida a Sarinyena, per ferrocarril, hi deu haver entre vuitanta i noranta quilòmetres i confesso que he fet el càlcul a ull, mirant el mapa. Bé: Sarinyena és una manera de dir, perquè el tren no hi passa (ara no ho sé: parlo d'aleshores). Hi havia un baixador i quatre cases, a tres quilòmetres llargs del poble. Per anar de Barcelona a aquest baixador de Sarinyena havíem trigat quaranta-vuit hores. Hi vam arribar de nit, extenuats, tips de dormir a batzegades i allí ens vam trobar que no solament cadascú havia de tragar les seves andròmines sinó uns embalums addicionals, que transportàvem entre dos, caixes o bolics, sacs d'ignorat contingut i pes deduït amb tendència a la baixa: de debò era molt més feixuc.

Semblava com si hom ens hagués sotmès a una prova monumental, com si tot allò que s'esdevenia hagués estat meditat fins als detalls més petits a fi i efecte de mesurar quin era el nostre grau de sensibilització i de lleialtat a la causa. Era de debò desmoralitzador el gros caixó del gregarisme, la sensació de ser membre d'un ramat encorralat i que únicament calia que els uns anéssim darrera els altres, amb el lleu pressentiment que potser els capdavanters coneixien el trajecte. Ningú no ens deia res, per enlloc no sorgia cap persona que dugués el braçal de la responsabilitat. Algú, immanent, donava les ordres i les feia arribar en implacable esglaonament de baixada, i allò era tot. Anàvem d'esma per una carretera, carregats com mules, i no paràvem d'interrogar-nos per què no haurien vingut uns camions a recollir-nos si no a nosaltres, almenys als embalums que ens afeixugaven.

—Què som? Combatents o bastaixos?

—Per ara bastaixos. Potser, si ens portem bé, més endavant...

En el fons hi havia un greu error psicològic que justificava les anades a acomiadar-se de la dona al Poblenou o a menjar cargols en un restaurant formidable del carrer lleidatà d'Anselm Clavé: si anàvem a batre'ns al front, ¿no ens haurien pogut aviciar mal que hagués estat una miqueta de no res?